

PRILOZI HIDROGRAFIJI OTOKA ŠOLTE

Napisao Dr. Ivo Rubić.

Paradokсно se čini govoriti o hidrografiji ma kojeg srednje-dalmatinskog otoka, na komu nema ni žive vode, ni rijeke, pa je vrijedno znati, kako živi narod u kraju bez takve vode.

Na Šolti svake godine pane od prilike nekih 800—900 mm. kiše. Te padaline nisu rasporedane jednako tokom godine. Maksimum pane u jeseni, naime oko 200—300 mm., sporedni maksimum obično je u mjesecima ožujku i travnju, 200—250 mm. zatim u zimi pane 200—300 mm, a ljeti 100—150 mm.¹⁵

Na vapnencu, koji je prokapljiv i topljiv, koji ima mnogo pukotina i jama na površini, proteče u zemlju veći dio padalina. Tako i na Šolti, koja je sastavljena sva od mezozojskog vapnenca.

Nastaje pitanje, što je od vode, koja proteče u zemlju i koja proteče po zemlji.

Utvrđeno je da od vode, koja proteče u zemlju ne izbija na otoku ni jedno vrelo. Ta se voda ne pojavljuje kao osnovna ni na jednom mjestu, osim studenaca ispod Donjeg Sela. Tu se naime nalazi sinklinala, koja je ispunjena gnjilom i crljenicom i na jednom od najnižih mjesta te sinklinale nalazi se uvijek vode. Dapače za najviše suše u okolini tog predjela buji povrće, dok na drugim mjestima otoka ne uspijeva. Seljaci drže, da je to vrelo, ali F. von Kerner (Erläuterungen zur geologischen Karte. Insel Solta Wien 1914) ispitujući geologiju otoka, utvrdio je, da uslijed dinarske protege stojeva, koji su tu položeni skoro u kutu od 70 stepena prema N., voda prodiere u unutrašnjost zemlje, pa je nemoguće, da je to vrelo.

Seljaci su na mnogim mjestima kopali po otoku bilo za vapnenice bilo za kamenolome, bilo za čatrnje, ali nigdje nisu naišli na vodu, što je dokaz, da je voda osnovna veoma duboko. Ova voda ne dolazi dakle u unutrašnjosti otoka nigdje do izražaja, već jedino uz obalu. Poznato je, da na brojnim mjestima uz primorje nalazimo bočatnu ili slanicu vodu. U nekoj stanovitoj visini nad razinom mora najviše 4—5 m., ljudi iskopaju jame poput bunara, u kojima nalaze slankastu vodu. Ta je voda mješavina morske i slatkovodne. Gdje naime slojevi kamenja slaze prema moru u položitom kutu, slatka voda se cijedi na spojnici tih slojeva iz unutrašnjosti kopna do mora, s mora pak pridolazi morska voda kroz šupljikavo kamenje. Od množine vode, bilo morske bilo slatke, zavisi njezina slanost. Tako za južnog vremena, kad valovi mora udaraju o kopno, onda je slanija i pored toga naraste vodostaj u tom zdencu; kad pak pridolazi više vode s kopna, onda je ona slada. To se događa u jeseni, u proljeću i u zimi. Ljudi ne upotrebljavaju tu vodu nego za životinje, za pranje rublja i kuhanje, a za ljetnog doba, kada ponestane vode po čatrnjama, onda ljudi pridolaze rano u jutro do zdenca, te sa velikim oprezom crpe s površine slatku vodu. Seljaci to čine naravski u slučaju nužde

inače u drugo doba godine ne trude se tako kad imaju vode po čatrnjama. Na Šolti su ove znatnije vode slanice ili bočatne. U Maslinici na Ratecu je duboka $4\frac{1}{2}$ m., u Nečujnu do 10 m, zatim Vodnjak ima 36 m, a Tiha 2 m. Pored toga je još jedna bočatna voda na otočiću Stipanjskoj. Prema tomu su ove vode više orijentirane k sjeveru negoli prema jugu otoka s razloga, što je čitav otok položiti prema sjevernoj nego li prema južnoj strani.

Voda, koja poteče po zemlji, ne stvara nigdje konstantna potocića, već kraće ili duže vododerine, koje opet traju negdje duže a negdje kraće vrijeme. Obično žive 5—6 dana iza jake kiše. Nastupe najviše jeseni, te se u manjim prekidima uzdrže do kasna proljeća. Najduža i najkonstantnija je Korišćica, koja počinje od Studenca, te se produžuje u velikom zavoju do Šešule; duga je oko 4 km. Njezin kenjon prema ušću je sve dublji, te je ona svojom vodom sigurno djelovala na formiranje Šešule. Ima godina kad ona ima veliku množinu vode, tako da zna odvaljati veliko kamenje, koje je teško po nekoliko stotina kilograma. Sa južne strane otoka važne su još ove vododerine: u Nečujnu Duboki Dolac, koji je dug 4 km., onda Spulčev Dolac dug 5 km., Dolac Donje Krušice 500 m. Dolac Gornje Krušice 500 m., dolac Stomorske 1 km, dolac Rogača 500 m. Kako su oni prilično dugi a strmina površja malena, manje nasrću snagom nego s južne strane, gdje su strmine otoka veće. Sa sjeverne strane važne su spomena ove vododerine: u Shračinskoj, Mijaluci, Jorji, Gradaškoj, Brnistrovoj, Tatinji i u Veloj Luci. Sve one svukud više škode negoli koriste ljudima; one ruše kamenje, odnose zemlju k moru, uništavaju stabla i kulture, da se čovjek svake godine mora boriti protiv ovih prirodnih elemenata. Jedan dio ovih voda na jugozapadnom dijelu otoka gravitira prema središnjem polju, uz koje su se smjestila tri znatnija naselja otoka: Grohote, Srednje i Donje Selo. Te su vododerine od Male Straže i Strličine pa Kupa tokom vremena donasale aluvijalna tla i krša tako, da su pomogle ispuniti nekoć pusto kamenito polje tлом, koje je dobro za kulture. Ali kad navru velike kiše, onda njihove vode od polja naprave jezero. Stariji ljudi pričaju, da se je to prije češće događalo, dok sada to rjede biva. Ta voda otječe u dva ponora, koji se zovu: Potoka i Srednje polje. Kamo ide ne znamo. Jedni hoće da ta voda izlazi u Donjoj Krušici, jer tvrde da je u moru slatkovodna vrulja, koja se za velikih kiša obojadiše bojom tla, kakva je u polju. Narod dapače priča, da je jednom ta vrulja izbacila kapu jednog seljaka, komu je bila pala u ponor Potoka. Zadnji put je polje postalo jezerom u god. 1922. Bilo je to za berbe grožđa početkom mjeseca listopada. Voda je tako bila narasla u polju, da se vinogradi više nijesu vidjeli, a drvene posude plivale su kao ladice. Ponori nijesu mogli da za prvih dana tog naliva kiše gutaju vodu, jer su im rubovi bili obrasli šikarjem, a grla su se njihova bila valjda zatrpala kamenjem. Ali ista voda, koja je gravitirala ponorima, iščupala je kasnije šikarje i otvorila grla ponora, koja su u nekih 8 sati progutala čitavu vodu u polju. Ta voda napravi štete usjevima na polju. Važan je još jedan ponor u Bolančini, koji guta vodu iz doca. Pored ovih ponora koji gutaju vodu, nalaze se uz obalu mora brojni vrući, veći ili manji, koji izbacuju vodu. Spomena su vrijedni, u Krušici, u Banji te u Nečujnu i to: u Piškeri, u Rakotini i u Podkameniti. Zatim na mjestima, gdje su bočatne vode. Ovi ponori, pak bočatne vode i vrulje dokazuju, da je podzemna hidrografska mreža na Šolti daleko više razgranjena nego na površju, kao što se to može ustvrditi za sve krajeve krša.

Znatnije su lokve u Donjem Selu: Sladovica, Lokva, Kupe, Ilovica-Krušica i Studenac: U Grohotama: Basilija, Lokva, Kavčina, Kašnji Dolac; u Gornjem Selu: Sridnji Dolac, Lokva, Kavčina. Ove lokve služe narodu za pojenje blaga i za polijevanje povrća.

Kako nema bunara, stanovnici su već od davnine na Šolti gradili čatrnje za pitku vodu. Vjerojatno da su u starijim vjekovima imali tvrđene vode u kamenu, zatim su dobivali vodu iz velikih škripova te kamenica ili raka, a kasnije kako se razmnožavalo žiteljstvo, pravio se veći broj čatrnja. Takav jedan veliki škrip, u kojemu je bila tvrđena voda, bio je po svoj prilici Studenac kod Grohota. Obično je svaka kuća odmah zidala i čatrnju, dok su u polju brojne obitelji zajednički izdubile po jednu veću, kojom su se mogle služiti samo one obitelji, koje su je zidale. U 19. vijeku počela je država zidati veće čatrnje, tako da danas na Šolti ima 15 javnih čatrnja.

Čatrnje, koje je sazidala država, povjerila je općini na uzdržavanje i čišćenje. U ljetno doba kada ponestane vode, onda općina odredi svoje roudare, koji drže red kod čatrnja, da svaki dobije jednaku mjeru vode. Pored ovih državnih i općinskih voda sazidanih pred malo decenija, u svakom selu nalazi se veći broj čatrnja, koje su starijeg i novijeg datuma. Broj tih čatrnja je sada na Šolti 409 i to u Maslinici 12, u Donjem Selu 100, u Srednjem Selu 52, u Grohotama 150, u Rogaču 20, u Gornjem Selu 66, u Stomorskoj 28 i u Gornjoj Krušici 1.

Ove vode nisu dakako jednolično razdijeljene, jer ima kuća, koje posjeduju po dvije ili po tri čatrnje, dok ih ima koje nemaju nijedne, već se služe iz javnih. Najviše čatrnja je 5—6 na jednu obitelj. Te su privatne čatrnje postavljene obično uz kuću, tako da se pune vodom kišnicom, koja curi iz kamenih žljebova, ili po novijim kućama iz limenih, da se otale filtrira ta voda kroz pijesak i otječe u čatrnje. One obično imaju kamenu krunu, koju seljaci pokrivaju, da ne bi upala koja životinja i crkla u vodi, pa tako usmrdila i pokvarila vodu. Ljeti pak zatvaraju seljaci katancem tu vodu, da u nestašici vode susjedi ne bi nju krišom uzimali. Državne velike čatrnje položene su većinom uz selo, na položaju, koji je seljacima pristupačan. Ali uza onu svu veliku množinu čatrnja, ima godina kada presuši ta voda. Ako potraje suša više od 100 dana, već ponestane vode. Kažu starci, da su prije, dok nije bilo ovoliko državnih čatrnja ni parobroda, jedrenjaci išli u Split ili Solin te bi napunili bačve vodom, dovozili ih u šoltanske luke, odakle bi telali (glasivači) razglasili po selima, da je došla voda u Rogač, Maslinicu ili Stomorsku, i da se prodaje po dvadeset novčića barilo (66 litara). Domaćice bi hitale onda iz sela, pa bi pa bi kadkad po jedan sat pješačile, i otimale se pred brodom, samo da dobiju vode. Razumije se koliko su tada ljudi cijenili i svaku kap vode. Sličan je prizor doživio god. 1925. i pisac ovoga članka. Da bi doskočila toj nevolji, Austrijska vlada je bila dala sagrađiti brod cisternu »Najade« (sada »Sitnica«), koja je imala dužnost, da u ljetno doba opskrbljuje naše otoke vodom. »Najade« je tu svoju dužnost vršila. Sadašnja se pak vlada stavila na princip da zida što veći broj javnih čatrnja i tako riješi taj problem.

Hoće li tehnika uspjeti, da bušenjem u veće dubine izmami osnovnu vodu na površinu, ili sabere one količine vode koje otječu u bočatne vode te dati stanovniku Šolte zdravu živu vodu? To je problem budućnosti.